

Over de 'ligstoelfiets' en andere woorden

Door Manuel Staffers

In *Ligfiets&* 2012-2 heb ik het in deze rubriek gehad over de etymologie van *fiets*. Volgens een nieuwe studie van Gentse onderzoekers was *fiets* afkomstig van het Duitse woord *Vize-Pferd*. Jammer van de verklaring was alleen dat de Belgen niet konden aantonen dat dit woord ooit heeft bestaan. Voordat er iemand nu met vergelijkbaar avontuurlijke verklaringen gaat komen voor de herkomst van de woorden *ligfiets*, *HPV* en *velomobiel*, lijkt het me goed de daarover bekende gegevens alvast op een rij te zetten. Voor later.

Ligfiets

Ligfiets is waarschijnlijk in het begin van de jaren tachtig ingeburgerd geraakt. Het eerste nummer van *HPV-nieuws* van 1984 had het al liefkozend over "onze ligfietsen". In 1982 werd het woord zonder toelichting gebruikt door het net opgerichte maandblad *Fiets*. En in een verslag over de drukbezochte eerste Nederlandse HPV-

race ooit, tijdens Koninginnedag in Den Haag 1983, merkte *Fiets*-redacteur Guus van de Beek op: "Er hoeft niet naar een ander woord voor ligfietsen gezocht te worden: het woord *ligfiets* wordt door iedereen spontaan uitgeroepen." Ook in dagbladen komt het woord al in 1982 voor, bijvoorbeeld in het *Limburgs Dagblad* van 23 december, om de productie van de *Roulandt* aan te kondigen of in een stukje over de *Batavus*-ligfiets in het *Nieuwsblad van het Noorden* van 12 maart. In 1992 staat het woord in de twaalfde druk van de Van Dale, met een omschrijving die uitsluitend van toepassing lijkt op de eerste commerciële Nederlandse ligfiets, de *Roulandt*. De omschrijving vermeldt namelijk een onderstuur met kabels naar het voorwiel. Toch was het begrip rond 1980 zichtbaar nog niet algemeen bekend. In de uit het Engels vertaalde bundel *Trapperkracht* uit 1980, waarin

David Gordon Wilson een lans brak voor de '*recumbent bicycle*' als alledaagse fiets van de toekomst, werd het begrip vertaald als *ligstoelfiets* – een woord dat voor zover ik weet nergens navolging heeft gekregen. Overigens bestond het begrip *ligfiets* in ons land al lang vóór de jaren 1980 en werd het al gebruikt om *Mochets Velo Velocar* mee te beschrijven. Het *Nieuwsblad van Friesland*, 7 maart 1934: "Te Parijs is een achtervolgingswedstrijd gehouden tussen de uurrecordhouders Richard en Francis Faure. Laatstgenoemde bereid zijn z.g. ligfiets en liep na vier K.M. Richard in, waarvoor hij precies vijf minuten noodig had."

HPV

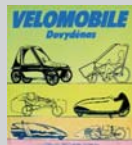
In een verslag over de HPV-races in Brighton in 1982, spreekt *Fiets* over *ligfietsraces*, *alternatieve fietsen* en *door menselijke spierkracht aangedreven voertuigen*, maar nergens over *HPV's*. Het gebruik van de term *human-powered vehicle* en zijn

afkorting wordt hier waarschijnlijk pas gebruikelijker met de naamgeving van de NVHPV – een voorstel van de Amerikaanse Cary Peterson, in navolging van de in Californië opgerichte IHPVA (1976). De Engelse uitdrukking heeft vermoedelijk op zijn beurt veel te danken aan de Brits-Amerikaanse wetenschapper en IHPVA-lid van het eerste uur David Gordon Wilson. In 1967 organiseerde hij een internationale ontwerpwedstrijd voor "*man-powered transport*" die veel aandacht trok en in het belangrijke handboek *Bicycling Science* uit 1974 reserveerde hij veel ruimte voor '*other human-powered machines*' en hun betekenis in de toekomst. De online Van Dale kent *HPV* ondertussen hooguit als afkorting van een bijzonder kwaadaardig virus.

Velomobiel

In 1993 signaleerde diezelfde Wilson in *Human Power*, het blad van de IHPVA, dat men in Europa

tot zijn verdriet steeds meer het woord *velomobiel* ging gebruiken in plaats van *HPV*. Hij dacht daarbij waarschijnlijk aan het *European Seminar on Velomobile Design*, dat in dat jaar voor het eerst in Denemarken werd georganiseerd. Eén van de sprekers was de Litouwse ingenieur Vytautas Dovydenas, die het begrip sinds de jaren zeventig in het Litouws (meervoud: *Velomobiliai*), en later in het Russisch (*веломобили*), Duits (*Velomobile*) en uiteindelijk ook in het Engels gebruikte. In West-Europa is vooral de Duitse uitgave van zijn boek *Velomobile* uit 1990 bekend geworden. De eerste vermelding van het woord stamt voor zover bekend uit een Litouwse publicatie van Dovydenas uit 1977, toen Litouwen nog deel uitmaakte van de USSR. Het is waarschijnlijk een samentrekking van het Russische woord voor fiets *велосипед* (*velosiped*), in het Litouws *dviračis*) en auto, *автомобиль* (*automobil*) – een *fiets-*

Velomobile, Verlag Technik Berlin 1990.

auto dus. Dat het woord in die betekenis gebruikelijk is in Russische HPV-kringen, blijkt uit artikelen in *HPV-nieuws* uit 1989. Het door Dovydenas ook graag gebruikte woord *HPV's biotransport* voor *HPV's* is nooit aangeslagen. In Nederland wordt het begrip *velomobiel* pas vanaf 2000 gebruikelijk, als Ymte Sijbrandij het gebruik ervan propageert na suggesties van de Duitse velomobielbouwer German Eslava en de naam J&S Fietsdiensten wijzigt in Velomobiel.nl. Van Dale beschouwt het daardoor in 2005 zelfs als een merknaam. In 2002 duikt het begrip voor het eerst op in landelijke dagbladen, als de Raad van State beslist dat een "zogenoemde velomobiel" niet toelaatbaar is op autowegen.

'Ligstoelfiets' in *Trapperkracht*, 1980.